Tasa-arvo-
valtuutettu

LAUSUNTO

27.4.2022 Dnro TAS/205/2022

Eduskunta
Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
TyV@eduskunta.fi

Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta (VNS 1/2022 vp.)

Tasa-arvovaltuutettu kiittää lausuntopyynnöstä ja mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ajankohtaisselonteosta koskien turvallisuusympäristön muutosta (VNS 1/2022 vp.).

Tasa-arvovaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen, jonka tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1985, tasa-arvolaki) noudattamista. Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on myös edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista eli sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Tasa-arvolaki sisältää muun muassa syrjinnän kiellot sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella sekä säännökset sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisestä viranomaisten, työpaikkojen ja oppilaitosten toiminnassa. Myös seksuaalinen häirintä ja häirintä sukupuolen perusteella on kielletty tasa-arvolaissa.

Tasa-arvovaltuutettu käsittelee ajankohtaisselontekoa sukupuolten tasa-arvoon liittyvän toimivaltansa näkökulmasta.

Muuttunut turvallisuustilanne perus- ja ihmisoikeuksien kannalta

Valtioneuvoston ajankohtaisselonteossa arvioidaan Venäjän hyökkäyksen Ukrainaan aiheuttamaa turvallisuusympäristön muutosta Suomessa ja Euroopassa sekä muuttuneen turvallisuustilanteen vaikutuksia Suomen varautumiseen. Selonteossa korostetaan Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perustana pysyvän kansallisen liikkumatilan ja valintamahdollisuuksien ylläpitäminen myös sotilaalliseen liittoutumiseen. Suomi

myös jatkaa ihmisoikeusperustaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja korostaa kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän ja kansainvälisen oikeuden noudattamista.

Suomi on eurooppalainen oikeusvaltio, jossa perustuslaki antaa vahvan suojan jokaisen yksilön ihmisarvolle ja koskemattomuudelle sekä muille perusoikeuksille. Suomi on myös sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia sekä EU:n perusoikeussäännöksiä. Oikeusvaltion ytimessä on laadukas perus- ja ihmisoikeudet turvaava lainsäädäntö, jota sovelletaan riippumattomissa tuomioistuimissa. Lainsäädännön noudattamista valvovat osaltaan myös erityisvaltuutetut, kuten tasa-arvovaltuutettu, omien toimivaltuuksiensa rajoissa.

Turvallisuusympäristön muutosta koskevassa ajankohtaisselonteossa tuodaan selkeästi esiin Suomen sitoutuminen ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja noudattamiseen. Selonteossa tuodaan esiin muun muassa informaatio- ja hybridivaikuttaminen keinoina, joilla pyritään vaikuttamaan mielipiteisiin ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Tasa-arvovaltuutettu on samaa mieltä selonteon kanssa, että yhteiskunnan vakauden kannalta on tärkeää, että tiedonsaanti toimii vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Avoimella ja aktiivisella viranomaisviestinnällä vahvistetaan yhteiskunnallista luottamusta, turvallisuutta ja osallisuutta. Samanaikaisesti tulee huolehtia siitä, että perus- ja ihmisoikeustoimijoilla sekä lainvalvontaviranomaisilla on riittävät toimintamahdollisuudet ja tarvittavat resurssit kaikissa olosuhteissa.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista valvovien viranomaisten resurssien rajallisuuden vuoksi tasa-arvovaltuutettu toivoo, että ministeriöt antaisivat hallinnonalojensa viranomaisille apua ja tukea muun muassa informaatio- ja hybridiuhkiin varautumiseen. Myös muu viranomaisyhteistyö on tässä keskeistä.

Turvallisuustilanteen vaikutusten arviointi sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta

Vaikka väkivaltaiset kriisit ja sodat vaikuttavat kaikkia sukupuolia oleviin ihmisiin, on niillä usein myös sukupuolierityisiä vaikutuksia. Vuonna 2000 hyväksytty YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus on nostanut konfliktien sukupuolittuneet vaikutukset kansainvälisen politiikan keskiöön. Päätöslauselman tavoitteina on vahvistaa naisten roolia ja päätösvaltaa konfliktien ehkäisyssä, ratkaisemisessa ja rauhanrakentamisessa, lisätä naisten ja tyttöjen suojelua ja oikeuksien toteutumista sekä heidän turvallisuuttaan ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Turvallisuusympäristön muutokset vaikuttavat tavalla tai toisella kaikkiin Suomen kansalaisiin ja Suomessa oleviin henkilöihin. Turvallisuustilannetta ja erityisesti varautumiseen liittyviä kysymyksiä olisi tämän vuoksi hyvä

tarkastella myös sukupuolten tasa-arvon kannalta. Asiantuntijat, jotka ovat perehtyneet ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan lisäksi myös sukupuolten tasa-arvoon ja/tai jotka edustavat monipuolisesti eri sukupuolia voisivat tuoda keskusteluun erilaisia ajankohtaisselontekoa täydentäviä näkökulmia. On toki ymmärrettävää, että nyt mahdollisesti tehtävien linjauksien ja ratkaisujen nopea aikataulu saattaa vaikeuttaa tätä.

Kuten tasa-arvovaltuutettu edellä jo toteaa, niin aseellisten kriisien, selkkauksien ja sodan vaikutukset ovat erilaiset eri sukupuoliin. Vaikka enemmistö varsinaisissa taistelutehtävissä olevista on yleensä miehiä, vaikuttavat aseelliset konfliktit usein naisten, tyttöjen ja sukupuolivähemmistöjen asemaan niitä heikentävästi. Häirintä, seksuaalinen väkivalta ja muut erilaiset siviileihin kohdistuvat ihmisoikeusloukkaukset ovat yleisiä sodankäynnissä, ja esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa käytetään myös sodankäynnin keinona. Varautumisen yhteydessä olisikin syytä kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, miten erilaisissa tilanteissa pystyttäisiin auttamaan ja tukemaan parhaiten eri syistä haavoittuvassa asemassa olevia.

Sodassa ja konfliktitilanteissa naiset osallistuvat moniin yhteiskunnan kriittisten toimintojen, kuten sosiaali- ja terveyspalvelujen tai huoltovarmuuden, ylläpitämiseen hoitaen samalla myös lapsia, iäkkäämpiä tai muutoin hoivan tarpeessa olevia henkilöitä. Varautumista koskevissa suunnitelmissa olisi hyvä pohtia myös sitä, miten erilaisissa tilanteissa saataisiin turvattua parhaiten erilaisten perheiden ja työ- ja muiden yhteisöjen selviäminen.

Tasa-arvovaltuutettu haluaa kiinnittää huomiota myös informaatiovaikuttamiseen, jolla voidaan pyrkiä vähentämään yhteiskunnan sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja lisätä esimerkiksi joihinkin ryhmiin liittyviä ennakkoluuloja. Selonteossa nostetaan esiin maahanmuuttajiin kohdistuvat viharikokset, mutta myös esimerkiksi sukupuolivähemmistöihin kuuluviin voidaan kohdistaa vihapuhetta ja viharikoksia, jotka voivat vahvistaa jakolinjoja yhteiskunnan sisällä. Samoin esimerkiksi naispuolisiin tutkijoihin, poliitikkoihin ja journalisteihin kohdistuvalla sukupuolittuneella vihapuheella voidaan pyrkiä ohjaamaan näiden toimintaa ja yhteiskunnallista keskustelua.

Maanpuolustusvelvollisuus

Perustuslain (731/1999) 127 §:n mukaan jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Asevelvollisuuslaki (1438/2007) puolestaan täsmentää tätä siten, että jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta. Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (285/20222) täydentää asevelvollisuuden kokonaisuutta.

Parlamentaarinen komitea on jo aiemmin selvittänyt yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:91). Komitea ehdottaa muun muassa kutsuntajärjestelmän ulottamista koko ikäluokkaan, siviilipalvelusjärjestelmän kytkemistä kokonaisturvallisuuteen ja yhteiskunnan varautumiseen. Lisäksi myös naisille ehdotetaan avattavaksi mahdollisuus siviilipalvelukseen.

Tasa-arvovaltuutettu toteaa, että maanpuolustuksen järjestäminen on periaatteellisesti merkittävä sukupuolten tasa-arvoa koskeva asia. Tämän vuoksi on tärkeänä, että kaikissa maanpuolustusta koskevissa ratkaisuissa ja mahdollisessa tulevassa kehittämistyössä huomioidaan sukupuolten tasa-arvon edistäminen.

Turvallisuusympäristön muutosta koskevassa ajankohtaisselonteossa todetaan lisäksi, että Suomen puolustuskykyä kehitetään muun muassa lisäämällä Puolustusvoimien henkilöstömäärää, kertausharjoituskoulutettavien reserviläisten määrää ja tehostamalla vapaaehtoehtoista maanpuolustusta. Myös julkisen talouden suunnitelmaa vuosille 2023–2026 koskevassa valtioneuvoston selonteossa (VNS 2/2022 vp.) on käsitelty kansallista puolustusta ja sen riittävää resurssointia.

Tasa-arvolain 6 §:ssä on säädetty työantajan velvollisuudesta edistää sukupuolten tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Työnantajan tulee toimia muun muassa siten, että avoinna oleviin hakeutuisi sekä naisia että miehiä sekä edistää naisten ja miesten tasapuolista sijoittumista erilaisiin tehtäviin. Tasa-arvon edistämisvelvollisuuteen on hyvä kiinnittää huomiota myös tässä tilanteessa.

Sotaa Ukrainasta pakenevat

Ajankohtaisselonteossa käsitellään myös sotaa Ukrainasta pakenevien vastaanottamista. Haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden vastaanottaminen edellyttää monenlaisia palveluita. Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä, että ajankohtaisselonteossa on tuotu esiin myös psykososiaalisen tuen tarve.

Pakolaiset saattavat kokea monenlaista syrjintää. Esimerkiksi sukupuoli yhdistettynä pakolaisuuteen tai maahanmuuttajataustaan saattaa synnyttää risteävän syrjinnän tilanteita ja kokemuksia esimerkiksi palveluissa ja myöhemmin myös työelämässä. Syrjintäkysymyksenä risteävä syrjintä rajautuu tasa-arvovaltuutetun toimivallan ulkopuolelle ja kuuluu yhdenvertaisuuslakia valvovien viranomaisten toimialaan. Tasa-arvovaltuutettu pitää kuitenkin tärkeänä, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuspolitiikassa kiinnitetään huomiota risteävään syrjintään, mikä korostaa myös viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden välisen yhteistyön tarpeellisuutta.

Tasa-arvovaltuutettu	Jukka Maarianvaara
Erityisasiantuntija	Pirkko Janas

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.